

RECOMANDĂRI

Recomandările noastre, elaborate în baza concluziilor și a constatărilor acestui studiu, își doresc să fie un punct de plecare în dezvoltarea programelor educaționale pentru elevii din clasele primare, gimnaziu și de liceu, dar nu numai. Ne uităm și la ce pot face alți actori, precum părinții, instituțiile media, fact-checkerii și platformele sociale pentru a crește atât apropierea elevilor de jurnalismul de calitate, cât și abilitățile acestora de consumatori și creatori de conținut creativi și responsabili.

Deși recomandările noastre pot părea că se adresează segmentat diferitelor tipuri de actori, creșterea competențelor de educație media este un efort comun, care presupune demersuri comune, care stau dincolo de activități punctuale. Anul 2024 ne-a arătat, în România și nu numai, cât de ușor se pot pierde ani de progres. Doar lucrând împreună putem să ne asigurăm că elevii de azi vor avea cunoștințe și competențe care să le permită să protejeze spațiul democratic și să ia decizii bazate pe fapte verificate.

1. Toți elevii, indiferent de ciclul școlar în care se află, folosesc internetul în fiecare zi, în proporții diferite, în funcție de vârstă. De asemenea, timpul petrecut pe rețele sociale, atât din perspectiva de consumatori (cel mai adesea), cât și din cea de creatori de conținut, este substanțial.

Recomandare pentru sistemul formal de educație: Este important ca școala să dezvolte competențe care să le permită elevilor analiza critică a conținutului online, să-i învețe mecanismele prin care funcționează rețelele sociale, tehnici de verificare a informațiilor, dar și elemente care țin de „bunăstarea digitală” - gestionarea timpului petrecut online etc. Aceste competențe trebuie dezvoltate longitudinal, pe parcursul mai multor ani de studiu, începând de la definirea și clarificarea conceptelor utilizate (dezvoltarea vocabularului) și continuând cu aplicarea acestora, în funcție de nivelul de complexitate adecvat vârstei. Astfel, cursurile și activitățile de educație media ar trebui integrate atât în curricula pentru ciclul primar, cât și pentru cele gimnazial și liceal. Având în vedere dimensiunea problemei, dezvoltarea acestor competențe trebuie făcută atât transversal și integrat în curricula disciplinelor deja existente, cât și prin discipline de sine stătătoare, care să permită abordarea în profunzime a acestor subiecte.

Recomandare pentru părinți: Având în vedere timpul petrecut de elevi pe internet, competențele de educație media sunt vitale atât pentru viitorul acestora, cât și pentru a putea să fie în siguranță în lumea media online sau offline și pentru a putea discerne singuri între informare, manipulare și dezinformare. Este important ca profesorii să fie sprijiniți în demersul lor de a dezvolta competențele de educație media ale elevilor, atât prin discipline de sine stătătoare, dacă este cazul, dar și în cadrul disciplinelor „tradiționale”, precum limba română, istoria sau științele sociale. Este nevoie ca părinții să înțeleagă că rolul profesorului nu este doar să pregătească copiii pentru examenele finale, ci să le ofere copiilor și cunoștințele și abilitățile care să îi pregătească pentru lumea reală. Mai mult decât atât, părinții pot susține copiii să aleagă discipline opționale care încurajează dezvoltarea gândirii critice, precum educația media sau educația media digitală. O a doua recomandare pentru părinți este să-și însoțească copilul/copiii și în mediul online, stabilind reguli privind timpul zilnic petrecut pe internet și scopul utilizării, precum și participând la activitățile copiilor împreună cu ei și discutând despre ce se întâmplă în acest univers. În mod evident, acest tip de însoțire și de control va fi diferit, în funcție de vârsta copiilor și de cunoștințele și abilitățile deja dobândite.

2. Profesorii au un rol crucial în dezvoltarea competențelor de educație media ale elevilor lor - școala este locul în care aceste competențe se pot dezvolta în mod natural. De asemenea, profesorii sunt percepuți de elevii lor ca fiind adulți cu care pot verifica credibilitatea unor informații, în special a celor legate de subiectele învățate la școală.

Recomandare: Cadrele didactice au nevoie de sprijin pentru a putea dezvolta competențe de educație media ale elevilor lor, dar și pentru a integra în ore diverse formate ale conținutului digital. Este important ca programele de formare continuă a cadrelor didactice centrate pe integrarea educației media (digitale) în curriculum, pe utilizarea platformelor online și pe metode de combatere a dezinformării să devină o prioritate. De asemenea, considerăm că formarea inițială a profesorilor trebuie să conțină, pe lângă metode de utilizare a tehnologiei și a conținutului media la clasă, și elemente de educație media (digitală), pentru a ne asigura că profesorii care vor intra în sistemul educațional în următorii ani au competențele de bază pe care le pot dezvolta și elevilor lor.

3. În jur de o treime dintre elevi afirmă că utilizează o dată pe săptămână sau mai rar internetul pentru a accesa website-uri sau aplicații pentru activități educaționale, în timpul orelor de la școală. Forma în care internetul este folosit la ore - de obicei demonstrație prin videoclipuri explicative - nu îi ajută pe elevi să colaboreze, să-și formeze abilități digitale și/sau de gestionare a informației obținute din mediul online.

Recomandare: Lumea media și rețelele sociale trebuie integrate mai mult în procesul educațional, prin utilizarea la ore a exemplurilor din media, a podcasturilor sau a altor surse similare. Rețelele sociale sunt o altă sursă de informare utilizată frecvent de către elevii de liceu. Recomandăm utilizarea în conținuturile educaționale a exemplurilor și studiilor de caz provenind de pe platformele/rețelele sociale. De asemenea, conținutul ar trebui să vizeze modalitățile în care rețelele sociale pot fi utilizate ca instrumente de dezvoltare a abilităților și cum acestea pot deveni surse de informare relevante. Acest demers îi poate expune pe elevi la o diversitate mai mare de surse, învățându-i cum să caute și să analizeze informații, evaluând inclusiv relevanța și credibilitatea surselor, sporind astfel autonomia elevilor.

4. Cercetarea ne-a confirmat că elevii accesează informațiile în mod preponderent prin intermediul telefoanelor mobile.

Recomandare: Utilizarea în programele educaționale de conținut în formate care sunt adaptate acestor dispozitive: infografice interactive, podcasturi, vloguri, videoclipuri, hărți online, jocuri educative, realitate augmentată și/sau virtuală, aplicații mobile etc. Elevii preferă să consume informațiile într-un format divers și dinamic, multimedia, și ar trebui să poată interacționa cu acesta și/sau să poată singuri genera conținut de acest tip, inclusiv în contexte educaționale.

5. Proporția elevilor care utilizează aplicațiile de inteligență artificială (AI) rămâne una relativ scăzută: aproximativ 55% dintre liceeni și 36% dintre elevii de gimnaziu folosesc internetul pentru a accesa aplicații AI. Iar unul din patru liceeni și unul din cinci elevi de gimnaziu se consideră informat cu privire la subiecte legate de inteligența artificială.

Recomandare: Este important ca elevii să fie familiarizați cu tehnologiile emergente, precum inteligența artificială (AI), pentru a înțelege modul în care acestea influențează societatea și pentru a le folosi în mod responsabil.

Copiii folosesc inteligența artificială ca o scurtătură în realizarea temelor sau pentru a afla informații despre subiecte care îi preocupă, dar cei mai mulți dintre aceștia nu știu cum funcționează. Recomandăm includerea unor lecții practice despre utilizarea și înțelegerea AI și a altor tehnologii emergente în curriculumul școlar, adaptate fiecărui ciclu de învățământ. În plus, programele de formare ale profesorilor trebuie să conțină informații despre cum acestea pot fi integrate eficient în predare, dar și informații despre funcționarea acestora, limitările lor și alte elemente care pot ajuta la o mai bună înțelegere a acestor tehnologii, mai ales în contextul comunicării online. Astfel, profesorii vor putea să dezvolte elevilor lor abilități relevante pentru viitor.

6. Când se referă la informare, elevii o echivalează de cele mai multe ori cu informarea pe care o fac în context școlar, pentru teme, sau pentru subiectele care sunt apropiate de interesele lor. Informarea, în sensul clasic, despre actualitate și mersul societății, prin produse jurnalistice, este relativ puțin prezentă, ceea ce este natural. Elevilor nu li se vorbește, nici la școală, nici acasă, despre importanța de „a fi informat”, de a căuta informații care nu sunt doar infotainment, ci și alte tipuri de informații, precum cele de actualitate sau despre lumea din jurul lor.

Recomandare: Este important ca elevii să fie învățați despre valoarea informării, despre cum „să fii informat” le poate folosi, atât acasă, cât și la școală. Revistele școlare - în formate diverse, multimedia, de tip podcast etc., în care elevii să practice căutarea și documentarea informațiilor referitoare la subiecte interesante pentru ei și pentru colegii lor - pot fi o bună practică, pentru a-i învăța pe copii atât despre jurnalism, cât și despre cum ar trebui să arate materialele de presă care respectă standardele profesionale. De asemenea, producția de conținut (podcasturi, videoclipuri, articole) îi poate încuraja pe elevi să creeze conținut în mod responsabil.

7. Subiectele despre care elevii consideră, într-o proporție foarte mare, că sunt foarte puțin sau deloc informați sunt: politica din țară; alegerile din 2024 în România și politica din străinătate. Elevii de gimnaziu nu sunt interesați de aceste subiecte, ceea ce confirmă o așteptare naturală pentru respectiva vârstă. Însă și la liceu, proporția elevilor neinteresați de ele, mai ales în clasele a XI-a și a XII-a, este încă foarte mare. Dar, oricât de mari sunt cifrele care ar putea arăta dezinteresul elevilor, la fel de mare este și lipsa de interes a școlii sau a adulților de a aborda subiecte care țin de educație civică, de procesul electoral, ori de cadrul democratic. Adeseori, aceste subiecte

sunt văzute ca „politice” și, ca atare, sunt evitate. Unul dintre elevii din focus grup povestește că bunicii îi spuneau cu cine ar trebui să voteze și atât, nu cum să se informeze despre candidați, de exemplu.

Recomandare: Pentru ca tinerii să fie interesați de aceste subiecte, este important ca ele să fie discutate atât în familie, cât și la școală, în orele de educație civică (la gimnaziu) sau de istorie (la gimnaziu și liceu), pentru a li se forma deprinderile de a face alegeri informate, odată ce devin adulți. De asemenea, necesitatea informării corecte pe aceste subiecte este esențială pentru a-i ajuta pe elevi să se orienteze în haosul informațional. Interesul pentru subiectele ce țin de exercițiul democratic și practica politică crește odată cu vârsta, de aceea formarea unor deprinderi de consum al informațiilor cu caracter politic poate începe la orice vârstă. Abordarea acestor subiecte trebuie realizată adaptat și adecvat vârstei elevilor. Prezentarea exemplelor din sfera politică/socială trebuie să aibă loc într-o formă accesibilă, scurtă și care să arate impactul (imediat sau apropiat) asupra lor și a apropiaților lor, evitându-se însă ideologizarea sau îndoctrinarea.

8. Deși nu există diferențe semnificative între elevii din mediul urban și cei din mediul rural cu privire la timpul petrecut pe internet sau la rețelele sociale folosite, aceste diferențe sunt observabile atunci când vorbim despre abilitatea declarată de a verifica informațiile care ajung la ei, precum și despre încrederea în sine când vine vorba de temele despre care se consideră informați. De asemenea, observăm că elevii din mediul rural verifică într-o proporție mai mică informațiile care ajung la ei cu un prieten, un membru al familiei sau cu un adult.

Recomandare: Realizarea de programe de educație media dedicate elevilor și profesorilor din mediul rural, pentru a ne asigura că, la finalul anilor de studiu, toți copiii României, indiferent de mediul de proveniență, au abilități similare de a gestiona relația cu media și cu informația, de a înțelege subiecte importante și de a lua decizii informate pentru ei și pentru comunitățile lor.

9. Observăm diferențe în folosirea media între fete și băieți - de la tehnologia AI, care este folosită într-o proporție mai mare de băieți decât de fete, la tipul de rețele sociale utilizate - băieții folosesc mai mult Youtube și Discord decât fetele; la tipurile de influenceri, dar și în gradul de încredere în sine în relație cu subiectele despre care se consideră informați. De exemplu, băieții de liceu se consideră mult sau foarte mult informați cu privire la alegerile din România din 2024, aproape de două ori mai mult decât fetele. În același timp, fetele se consideră mai informate despre mediu și ecologie, cultură/artă, decât băieții.

Recomandare: Încurajarea fetelor, încă din școală, să se informeze și să discute subiecte care sunt tradițional considerate „nefeminine”, precum tehnologia, politica etc., pentru a le crește încrederea în sine și pentru a le apropia pe acestea natural de subiectele respective. Realizarea de programe de educație digitală care să le încurajeze pe fete să își dezvolte abilitățile digitale. Și, nu în ultimul rând, încurajarea autonomiei fetelor în relație cu informațiile - fetele sunt mai predispuse decât băieții să considere o informație adevărată dacă este verificată cu un adult.

10. Cu toate că studiul a măsurat cu precădere relația elevilor cu informația provenită din mediul online, ne-am uitat și la celelalte surse de informare. Cercetarea ne arată că cea mai frecvent utilizată sursă de informare, precum și de verificare, a elevilor o reprezintă discuțiile cu ceilalți (adulți și prieteni), cu diferențe în funcție de vârstă și de mediu de proveniență. Elevii de gimnaziu sunt mai dependenți de opinia adulților și au o nevoie mai mare de validare din partea lor, atât în ceea ce privește utilizarea informațiilor din online pentru teme de la școală, cât și pentru informarea despre evenimentele curente. Elevii din mediul rural verifică mai puțin informațiile cu un adult, față de colegii lor din mediul urban, dar această sursă de informare rămâne principala și în acest context.

Recomandare: Având în vedere importanța pe care elevii o acordă informării din discuțiile cu alții, precum și verificării informațiilor cu un adult, avem două recomandări. Conștientizarea rolului pe care îl au adulții, fie că vorbim de familie sau profesori, în informarea elevilor și implicarea mai activă și mai responsabilă a acestora în acest proces, prin ascultarea activă, oferirea de informații și, mai ales, prin răspunsul la întrebările pe care aceștia le pot avea. Prin răspunsurile pe care le oferă, adulții pot încuraja copiii, mai ales pe cei din ciclul primar și gimnazial, să caute singuri informații, prin exemple

despre cum au găsit ei la rândul lor răspunsul la respectivele întrebări.

De asemenea, este important ca procesele educaționale să pună accent și pe dezvoltarea unor abilități care să le permită elevilor să se informeze cât mai corect din aceste discuții. Dezvoltarea gândirii critice este vitală. Elevii trebuie învățați să analizeze contextul informațiilor primite, să pună la îndoială și să adreseze întrebări referitoare la afirmații sau concluzii, să caute dovezi și argumente și să utilizeze propriul raționament pentru a evalua dacă informațiile sunt de încredere. De asemenea, este necesar ca elevii să poată nu doar să-și exprime ideile, ci și să formuleze în mod clar și coerent întrebări relevante, să asculte opiniile celorlalți și să poată integra în discuții feedback-ul obținut. Nu în ultimul rând, trebuie pus accentul și pe explorarea și deschiderea către diverse perspective: elevii trebuie să cunoască cum pot fi utilizate sursele de informare pentru a găsi informații variate, care să prezinte diverse abordări și perspective ale aceluiași subiect, și să aplice tehnici eficiente de verificare a informațiilor.

11. Cele mai puțin utilizate surse de informare pentru elevi sunt: presa scrisă (ziare și reviste); radioul; și presa online. Motivele pentru care elevii spun că nu se informează din presa clasică țin de modul în care sunt împachetate materialele, temele abordate, limbajul sau formatul utilizate.

Recomandare: Dacă ne uităm la modul în care presa prezintă subiectele de actualitate, o să observăm că în foarte puține instanțe (mai degrabă excepționale) instituțiile media consideră că elevii sau tinerii, în general, fac parte din publicul pe care îl vizează. Este important ca instituțiile media să înțeleagă nevoile acestora de procesare a informațiilor și să le răspundă corespunzător, într-un mod atractiv și adaptat utilizatorilor tineri. Pentru a putea să ne asigurăm că avem o generație care înțelege importanța informării, a jurnalismului și rolul acestuia în societate, jurnalismul trebuie să îi trateze pe copii și pe tineri drept parteneri de informare și să facă un efort să creeze știri într-un mod relevant pentru ei. Considerăm că este foarte important ca instituțiile media să construiască pe potențialul pe termen lung pe care îl are realizarea de produse dedicate tinerilor consumatori de media, inclusiv prin încurajarea elevilor să genereze conținut prin contribuții la media locală, mai ales că pe aceasta o menționează spontan tinerii când sunt întrebați despre website-uri de pe care se informează.

12. Doar doi din zece elevi de liceu consultă platformele de fact-checking atunci când o informație le trezește suspiciuni.

Recomandare: Este important ca elevii să fie învățați de existența acestor surse, prin care pot să verifice simplu și rapid dacă o informație este adevărată sau nu. De asemenea, este important ca fact-checkerii să realizeze produse accesibile, pe înțelesul copiilor, pe teme relevante pentru ei, în formate interesante, multimedia, pentru ca activitățile de debunking să ajungă la ei. În plus, considerăm că este important ca unele dintre aceste materiale să conțină și elemente prin care elevii pot învăța cum să facă verificarea informațiilor, pentru a realiza transferul din poziția de consumatori pasivi spre consumatori activi, care au capacitatea de a verifica informațiile care ajung la ei.

Colaborarea între fact-checkeri și instituțiile media poate să fie benefică atât lor, cât și utilizatorilor tineri. Aceștia pot crea împreună rubrici dedicate fact-checkingului pentru tineri, pot colabora pentru a verifica informațiile relevante pentru elevi și pot organiza împreună campanii de promovare a verificării informațiilor.

13. Elevii de liceu și gimnaziu folosesc cel mai mult internetul pentru a comunica cu prietenii, familia sau cu alte persoane pe rețelele sociale și pentru a urmări conținut media pe rețelele sociale.

Recomandare: Raportul arată că rețelele sociale joacă un rol esențial în modul în care elevii accesează și consumă informații. Având în vedere că doar o mică parte dintre elevi verifică informațiile întâlnite online și că rețelele sociale reprezintă principala sursă de informare pentru mulți dintre ei, este necesar ca aceste platforme să contribuie activ la dezvoltarea unui mediu digital sigur și educativ. Este important ca rețelele sociale să implementeze funcționalități care să sprijine consumul responsabil de informații, precum prioritizarea conținutului verificat și etichetarea clară a acestuia, notificări interactive care să încurajeze verificarea informațiilor și promovarea conținutului educațional relevant pentru tineri. De asemenea, platformele sociale trebuie să sprijine activitățile dedicate educației media ale celorlalți actori sociali, inclusiv a programelor de formare pentru cadrele didactice și a elevilor, pe lângă implementarea propriilor campanii de comunicare prin care vizează promovarea educației media, mobilizând inclusiv influencerii relevanți pentru fiecare categorie de vârstă.

Studiul integral este disponibil aici.

